

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.7.74>

Наталія Корчак,

докт. юрид. наук, заслужений юрист України,

професор кафедри державного управління

філософського факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ ЦВЕТКОВОЇ ЮЛІАНИ ВОЛОДИМИРІВНИ «ПРАВОВА ТРАДИЦІЯ РЕЛІГІЙНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ДЕРЖАВАХ ЄВРОПИ З ФЕДЕРАТИВНИМ УСТРОЄМ (V СТ. ДО Н.Е. – XVII СТ.)»¹

Дослідження природи та коріння розвитку правових феноменів, які сьогодні покладені в основу забезпечення демократичності й ліберальності існування суспільства, є важливим та актуальним завданням сучасної правової науки. Тільки через усвідомлення основних принципів зародження та умов застосування правових інститутів у їхньому автентичному історико-правовому середовищі можливе успішне перенесення їх як на ґрунт інших правових систем, так і в інші часові континууми.

Правова природа такого важливого для держав західної традиції права явища, як релігійна толерантність, вимагає старанного й уважного дослідження. Саме із цих позицій релігійна толерантність досліджується в рецензованій монографії крізь призму феномену правового спілкування, як інструмент досягнення стану політичної стабільності й законності у сфері правового регулювання релігійних відносин.

Автор послідовна в обґрунтуванні наукових положень про те, що правова традиція релігійної толерантності, з одного боку, є світоглядною орієнтацією розвитку держави та суспільства на сучасному етапі, а з іншого – дає змогу запобігти проблемним паттернам, які можуть призвести до негативних наслідків. Саме таким, на наше переконання, є призначення та перспективне практичне застосування рецензованої роботи, яка характеризується високим теоретичним рівнем наукового пізнання.

Дослідження Ю.В. Цветкової виконане на межі декількох юридичних наук (теорії

права й держави, історії права та держави, конституційного права та порівняльного правознавства), що є дуже актуальним для сучасних наукових трендів міждисциплінарності й міжгалузевості.

Критичний аналіз понятійного (категоріального) апарату з теми дослідження став плідним підґрунтям для наукового обґрунтування необхідності розмежування конституційно-правових і теоретико-правових інститутів «свобода віросповідання» та «релігійна толерантність». При цьому як вітчизняна, так і закордонна наука досить розглядали свободу віросповідання як невід'ємне право людини, що визначене К. Васаком як право першого покоління прав і свобод людини.

Автор монографії слушно зазначає проблемність реалізації права на свободу віросповідання в сучасній західній традиції права, суперечливість його власної природи та інколи навіть конфліктування з іншими правами й свободами людини, а також із демократичними принципами існування правової держави загалом. Більше того, вирішення цієї проблеми є вкрай актуальним в умовах розвитку сучасних інформаційних процесів.

Для розвитку конституційного права та його дослідження вбачаються цікавими тези автора про домодерну природу федеративної форми адміністративно-територіального устрою європейських держав (с. 19–23, 433–436), закладення договірному способу їх утворення, який дає можливість забезпечити збільшення території держави мирним способом, гарантувати права та забезпечити захист інтересів інших (порівняно із загальнодержавними) народів і релігій (с. 137, 171–172, 276, 308–310 тощо).

¹ Цветкова Ю.В. Правова традиція релігійної толерантності в державах Європи з федеративним устроєм (V ст. до н.е. – XVII ст.): монографія. Київ: Талком, 2020. 512 с.

Порівняльно-правова методологія дослідження забезпечується через діахронний аналіз розвитку правової традиції релігійної толерантності у трьох європейських домодерних і ранньомодерних державах. Так, зародження правової традиції релігійної толерантності в добу античності простежується за особливими приватно-правовими механізмами регулювання цього феномену у Стародавньому Римі (с. 34–174). Унікальні правові засоби регулювання релігійних відносин у феодальний період демонструються на прикладах пошуків балансів стримувань і противаг у мультирелігійному суспільстві Великого князівства Литовського (с. 175–276) та Чеського королівства (с. 351–360). Наближення до сучасних стандартів прав і свобод людини та громадянина відбувається в добу раннього модерну, і автор монографії демонструє це, аналізуючи правову традицію релігійної толерантності у правових системах Речі Посполитої (с. 276–310) та Священної Римської імперії германської нації доби Реформації й конфесіоналізації (с. 361–432).

Привертає увагу ґрунтовна історіографічна та джерельна база дослідження. Автор аналізує правові норми нормативно-правових актів досліджуваних держав, наративні й літописні джерела, матеріальні пам'ятки, що свідчать про толерантне ставлення до локальних релігій із боку органів влади й суспільства, тощо.

Важко не погодитися з Ю.В. Цветковою в тому, що характеристика механізмів правового регулювання певних відносин не є всебічною, якщо вона спирається виключно на нормативно-правові акти. Аналіз практичної реалізації правових норм у публічно-правових і приватноправових відносинах, їх усвідомлення та сприйняття через правовий менталітет і колективну суспільну правосвідомість значно більше відображають правову дійсність.

Незважаючи на загальне позитивне враження від монографії, варто висловити деякі зауваження.

Так, під час аналізу публічно-правових і приватноправових відносин у федератив античного Риму автор практично оминає увагою германські племена, які розселилися Східною Європою. Деякий час вони були одними з найчисленніших і найбільш впливових федератив Риму, зберігаючи при цьому свій автономний устрій та віросповідання. На нашу думку, відносини із цими племенами в управлінській і релігійно-правовій сфері могли би суттєво доповнити роботу та надати додаткової обґрунтованості висновкам.

Не досить уваги, на наше переконання, приділяється судовій практиці Великого князівства Литовського та Речі Посполитої. Справи церковних і світських судів містять багатий матеріал для історико-правових досліджень релігійних відносин у цих державах. Його використання могло би додатково ілюструвати тези автора про різний підхід до релігійної різноманітності на територіях федеративних суб'єктів Великого князівства Литовського та Речі Посполитої.

Огляд монографії дає нам можливість визначити її як цікаву оригінальну роботу, яка висвітлює незвичні аспекти формування правової традиції релігійної толерантності у федеративних державах західної традиції права, а також демонструє складну природу цього явища та безперервність його розвитку. Обґрунтування впливу правової традиції релігійної толерантності на доцентрові й відцентрові процеси в державах підштовхує до роздумів про деякі сучасні державно-правові тенденції, що спостерігаються сьогодні в Європі та Україні.

Монографія має високий науковий рівень і характеризується новизною та оригінальністю у вирішенні проблем релігійних відносин із позиції публічного й приватно-правового регулювання. Наведення оригінальних фактів, логічні розмірковування автора та цікаві паралелі й екстраполяції роблять роботу доступною та цікавою широкому колу читачів, які хочуть розширити свій світогляд і мають інтерес до релігійно-правової тематики.